

בעל העקידה

מתורתו של רבי יצחק עראמה זיע"א

מחבר ספר "עקידת יצחק"

גיליון כ"א - פרשת כי תשא תשפ"ו

מהדורת אילן

ביאור ענין חטא העגל

ולאחר זמן רב שנקלו על אהרן, החליט אהרן להראות להם שהוא מסכים לדבריהם, ושעשה להם דמות עגל מזהב, וכשיראו שאין בו שום כח, ואין בו ממש, גיעו למסקנא שאין להם מה לנסות עוד, וודאי משה עשה את כל מעשיו בכח ה', ולכן אמר להם להביא זהב שהיא המתכת החשובה ביותר, ועשה עגל שהוא המוכרח ביותר, ועל ידי שיראו שגם בזה אין שום תועלת וכן, יאמינו באמונה גמורה בה' ובמשה עבדו, ואמר לבנות מזבח, כי 'חג לה' מחר' שהרי ביום זה יודע שאין עוד מלבדו, והיה סבור שה' יראה את כל אשר נעשה, ויודיע זאת למשה ותיכף ירד משה, אך אהרן לא העלה בדעתו שיהיו מהעם שתיכף כשיראו העגל יוצא מתוך האש יאמרו 'אלה אלהיך ישראל', וישתחוו לו ועבדוהו, בלא שכלל יבדקו קודם האם יש בו איזה כח ואיזו תועלת.

והנה כיון שברא ה' את האדם עם כח לבחור בין הטוב רוע, ונטייתו הגשמית הוא לבחור ברע, על כן עיקר התביעה מהאדם היא שידאג שלא יבא לידי נסיון, ושם חטא ישוב בתשובה ויקבל עליו מכאן ולהבא להישמר יותר שלא יגיע שוב לאותו דבר, על כן, כשראה ה' שהיו מישראל שחטאו בעגל ועבדו לו, היו בפניו שתי אפשרויות, או לכעוס עליהם ולכלותם, או להענישם כדי שישובו בתשובה, וזה שאמר למשה 'ראיתי את העם הזה והנה עם קשה עורף הוא' קשה להם מאד לעזוב את דרכם שהיו רגילים במצרים, ועל כן 'הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם', והבין משה שיש אפשרות שניה, שהיא רק להענישם כדי שישובו בתשובה ולא שיכלה אותם לגמרי, על כן התפלל לפניו והחל לערוך את טענותיו ללמד עליהם סגוריה שלא יחרה אף ה' בהם ולא יכלם.

שלוש טענות טען משה לפני הקב"ה כדי שלא יחרה אפו בהם ויכלם: א. 'למה ה' יחרה אפך', שאין שום השוואה בין ה' שהוא אלהי השמים והארץ העליונים והתחתונים, לבין עגל העשוי ממתכת זהב, ואף אם היו כמה טפשים מישראל שעבדו לו, אין זו אלא רוח שטות, ואין סיבה לכעוס עליהם עד כדי כללותם. ב. 'אשר הוצאת מארץ מצרים', והיינו שכל זה הגיע להם מפני שהותם המרובה במצרים, שלמדו ממעשיהם ומדעותיהם, וקשה להם לצאת מזה. ג. 'בכח גדול וביד חזקה למה יאמרו מצרים לאמר וגו', שכל מה שעשה ה' ביציאת מצרים היה לפרסם אלהותו בעולם, ואם עתה יכלם, ירד כל זה לטמיון, ואף אם יצאה לעשות ניסים ונפלאות פעם נוספת לעם שיוצא ה' ממשה, על זה טען משה שתי טענות: א. שעדיין יצא מכך רע, שמצרים יוכלו לטעון שכל מה שהיה ביציאת מצרים לא היה מחמת רצון וכח ה', אלא בכח המזלות, שהרי המיתם במדבר. ב. שגם אם יבא עם חדש ממשה, מי יערב שהם לא יחטאו בכך, ועל זה אמר 'זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך וגו', וכפי שפירשו חז"ל (ברכות לב), שאם ישראל שיש להם זכות שלשת האבות לא יכלו לעמוד, כסא בן רגל אחת לא כל שכן, ובפרט שהאבות כבר חילקו את ארץ ישראל לשנים עשר השבטים. וקיבל ה' את דברי משה, וניחם על הרעה שסבר לכלותם, והניחם כדי שיקבלו עונשם עד שישובו בתשובה, ואז יזכו להכנס לארץ ישראל.

עקידת יצחק שער נג

הדיו. ועוד, מהו הוסיף תיבת 'לאמר'. י. לאחר מכן הוסיף משה ואמר (יג) 'זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך ונתתם להם את ארצה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרת אתן לזרעכם ונתתה לעולם, ויש להעיר בתפילה זו שתי הערות: האחת היא, מדוע הזכיר את הבטחת ה' להרבות זרעם וליתן להם את הארץ, כשהנידון עתה הוא האם לכלותם מיד, לכאורה היה די לו לבקש רק שלא יכלה אותם, ולא להזכיר את ריבוי זרעם והנחלת הארץ. יא. עוד יש להבין מה היתה כוונתו בהזכרת האבות, ממה נפשך, אם כוונתו להזכיר קיום הבטחתו לאבות, הלא כבר ענה לו על זה ה' בכך שאמר 'ואעשה אותך לגוי גדול', ואם הכוונה רק להזכיר את זכות האבות, אם כן מדוע המתין עם הזכרת זכות האבות לבסוף, ולא אמר זאת בתחילת דבריו, כפי שאנו פותחים את תפילת שמונה עשרה עם הזכרת זכות האבות.

ביאור הענין הוא, שמצרים היו ידועים בכישופיהם ובעבודה זרה שלהם, שהיו מאמינים בכוחות הגשמיים של מערכות השמש, הכוכבים והמזלות שהם משפיעים על מה שיש למטה בארץ, וכך היו מאמינים כל גויי הארץ, עד שאברהם אבינו החל לפרסם את האמונה בה', ויצחק ויעקב המשיכו דרכו, אבל כשהיו ישראל במצרים הושפעו מדעות המצריים, והיה להם קשה לקבל את האמונה בבירור, ואף לאחר כל המופתים שעשה משה במצרים וכל המכות שבאו על פרעה, וקריעת ים סוף, ואפילו לאחר מעמד קבלת התורה, מכל מקום בסמוך לכך נאמר שלא היתה אמונתם ברורה ושלימה, שאמרו 'יגרא ה' עליכם וי'שפט' (ה כא), וכן 'ולא שמעו אף משה' (ו טו), ולאחר יציאת מצרים אמרו 'המגלי אין קברים במצרים לקחתנו למוות במדבר' (ד יא), וגם לאחר קריעת ים סוף, אף שנאמר (יד לא) 'ונאמינו בה' ובמשה עבדך, נאמר עוד (יז טז) 'ועל נסתם את ה' לאמר ה' ה' בקרבנו אם אין', הרי שבמשך כל הזמן הזה עדיין היו מסתפקים שמה משה חכם ומכשף גדול יותר מכל מה שהכירו עד אז, וגם הוא פועל בכוחות הגשמיים, ולא האמינו בבירור שיד ה' עשתה כל הדברים האלה.

והיו מהעם שמחמת רוב ספיקם בענין זה, רצו לנסות לעשות בעצמם כדוגמת מה שעשה משה עמהם, וכפי שחרטומי מצרים ניסו לעשות חלק מהמכות בעצמם, ולראות האם אכן משה עושה זאת בכוחות המיוחדים שיש לו, או שהכל מאת ה', אלא שכל זמן שהיה משה עמהם לא מצאו מקום לעשות זאת, אבל בזמן שמשו עלה להר, והיה בושש מלבא, שלפי פשטות הפסוקים, לא נזכר משה הודיע להם את הזמן שהוא צריך לחזור, והכוונה, שמתחילת עלייתו של משה להר, ניסו אותם האנשים לעשות כדוגמת מה שהיה משה עושה להם, ובאותם הימים נקהלו על חור שסייע להם לעשות זאת, עד שהרגוהו, ואחר כך נקהלו על אהרן במשך זמן רב, והם סברו שמשו ניצח את מצרים בכח השור, שהוא גובר על השם שמצרים האמינו בו שהשה הוא אלהיהם, ועל כן ביקשו מאהרן לעשות להם דמות שור, ואמרו 'כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו', דהיינו, שאינם יודעים באיזה כח העלה אותם משה ומצריים, האם בכוחות עצמו ועל ידי מערכות השמים, או שהיה זה כוחו של ה' לבדו.

וירא העם כי בשש משה לרדת מן ההר ויקהל העם על אהרן ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו (שמות לב, א)

פרשה זו העוסקת בענין חטא העגל, מעוררת תהיות ותמיהות רבות, כשחלקם על ישראל, וחלקם על אהרן, וחלקם על דברי משה אל ה', בתפילתו ובקשתו שלא לכלות את ישראל:

א. הפסוק מפרש, שהעם נקהלו על אהרן לאחר שראו שמשו בושש ומתעכב מלרדת מן ההר. ויש להבין, שהרי משה לא התעכב בהר יותר מארבעים יום, ואמנם חז"ל (שבת פט) פירשו שהיתה להם טעות ביום אחד, והם סברו שכבר יום הארבעים ויש לו לרדת, וכשבאו שש שעות מהיום ולא ירד נקהלו על אהרן. אך גם לפי זה יש לתמוה, וכי במשך חצי יום בלבד הצליחו להיקהל על אהרן, ומדוע לא עמד נגדם לפיכך ולרצותם כדי למושכם עד הערב, ולמחר כבר יבא משה. וכן מה שאמרו חז"ל (סנהדרין ז) שראה אהרן שהרגו את חור, וכי איך הספיקו גם להרוג את חור באותם שש שעות.

ב. מאחר ומה שרצו את העגל הוא כדי שיהיה להם למנהיג במקומו של משה, מדוע לא ביקשו שאהרן עצמו יתא להם למנהיג, ומדוע ביקשו דוקא לעשות להם אלהים. ג. כיון שבפסוקים לא נזכר שהם ביקשו לעשות להם דוקא עגל ודוקא מזהב, יש לתמוה, מדוע לא רק שאהרן לא מיחה בהם, אלא הציע להם מעצמו להביא זהב והוא עשה מזה עגל לעבודה זרה, ולא עוד אלא שבנה מזבח לפני העגל.

ד. מדוע כשאמר הקב"ה למשה שחטאו בעגל אמר (ח) 'סרו מהר מן ההרך אשר צויתם עשו להם עגל מסכה' ולא אמר שאהרן עשאו, כפי שנאמר בהמשך (לה) 'את העגל אשר עשה אהרן', וכי משא פנים יש בדבר, שלא הזכיר שאהרן עשאו.

ה. במה שאמר ה' למשה (ט-טו) 'ראיתי את העם הזה ונהנה עם קשה ערף הוא. ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם', יש להעיר, מה ענין קשי ערפם לכך, לכאורה היה מתאים יותר לומר 'ראיתי את העם הזה והנה עם כבד עון הוא'.

ו. עוד יש להעיר בזה, מדוע אמר 'הניחה לי ויחר אפי ומהי הכוונה בכך שביקש יחרא אפו בהם.

ז. במה שהשיב משה לה' (יא) 'למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה' יש להקשות, מהי השאלה 'למה ה' יחרה אפך בעמך', והלא ודאי יש לו לכעוס עליהם על שבחרו להם אלהים אחרים, ואם על זה אין לו לכעוס, על מה כן יוכל לכעוס.

ח. מהי הטענה שהוסיף בכך שהזכיר 'אשר הוצאת מארץ מצרים', הלא זו היא סיבה להקפיד עליהם יותר, שמאחר וה' הוציא אותם ממצרים, ודאי שיש להם להאמין בו, ולא לבחור באלהים אחרים.

ט. לאחר מכן הוסיף משה וטען (יב) 'למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוצאתם להרג אתם בהרים ולכלתם מעל פני האדמה שוב מחרון אפך ונתחם על הרעה לעמך', ויש להבין, וכי מפני השוטים שסיברו כך, תשתנה מדת